

Mirosław Mika
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej

Turystyka przyrodnicza – jej istota i współczesne kierunki rozwoju

Wprowadzenie

Spośród wielu uwarunkowań rozwoju turystyki walory środowiska przyrodniczego odgrywają wyjątkową rolę. Podstawową funkcją środowiska przyrodniczego w odniesieniu do turystyki i rekreacji jest stwarzanie podstaw dla podejmowania aktywności ruchowej człowieka, w celu regeneracji jego sił fizycznych i psychicznych (Warszyńska, Jackowski 1978). Funkcja ta jest szczególnie ważna z punktu widzenia potrzeb rekreacyjnych mieszkańców miast i znajduje odzwierciedlenie w różnych koncepcjach rozwoju turystyki, kształtowania przestrzeni turystycznej oraz modelach lokalizacji wypoczynku, np. teorii peryferii W. Christallera, koncepcji terytorialnych systemów rekreacyjnych czy koncepcji percepcji krajobrazu (Kurek 2007).

Wartości nieprzekształconego środowiska przyrodniczego stają się jednak dobrem coraz rzadszym. Wraz z postępującą urbanizacją narasta potrzeba kontaktu człowieka z przyrodą, nie tyle w kontekście rekreacyjnym, co w wymiarze poznawczym i estetycznym. Wzrost rangi społecznego znaczenia przyrody wiąże się także z ogólnym zwiększeniem się świadomości przyrodniczej (ekologicznej) mieszkańców krajów rozwiniętych, upowszechnianiem w środkach masowego przekazu sytuacji zagroże-

nia trwałymi zmianami w globalnym systemie przyrodniczym oraz aktywną działalnością różnych organizacji działających na rzecz ochrony przyrody.

Coraz częściej obiektem zainteresowania turystów są wyjątkowe i rzadkie gatunki roślin, zwierząt, siedliska roślinne, naziemne i podziemne formy geologiczne, obszary interesujące ze względu na specyficzne walory krajobrazowe czy też środowisko akwenów morskich i śródlądowych. Jak wskazują badania empiryczne (Krzymowska-Kostrowicka 1997), a także obserwowane tendencje we współczesnej turystyce, doświadczenie bezpośredniego kontaktu z naturalnym (nieprzekształconym) środowiskiem przyrodniczym, jego poznawanie, obcowanie z nim i doznawanie przeżyć o charakterze estetycznym, odgrywają coraz większe znaczenie w strukturze motywów wyjazdów turystycznych na świecie.

Przyrodnicze podróże poznawcze

Pojęcie turystyki przyrodniczej

W zagranicznych, anglojęzycznych publikacjach naukowych podróże zorientowane na poznawanie walorów przyrodniczych, z którymi wiąże się zdobywanie nowych doświadczeń oraz wiedzy na temat biotycznych i abiotycznych elementów przyrody, określane są jako „*nature tourism*”, „*nature-based tourism*”, „*wildlife tourism*” oraz „*ecotourism*”; często także używa się terminu „*green tourism*”. Niestety, zakres semantyczny owych pojęć nie został jak dotąd uzgodniony. Trudno tym bardziej wskazać relacje (różnice, podobieństwa) pomiędzy nimi. O ich treści znaczeniowej można jedynie wnioskować z kontekstu w jakim są używane. We wszystkich jednak wymienionych terminach za źródło inspiracji podejmowania wyjazdów turystycznych uznaje się mało lub zupełnie nieprzekształconą przyrodę, przy czym jej walory (wartości) stanowią główny przedmiot poznawczy uczestników ruchu turystycznego. W różnym stopniu, w pojęciach tych uwypukla się także relacje pomiędzy motywacją poznawczą a potrzebą aktywnej rekreacji.

W Polsce dla przyrodniczych podróży poznawczych przyjęło się używać określeń: „turystyka ekologiczna” lub „turystyka przyrodnicza”. Jedną z pierwszych definicji turystyki ekologicznej (przyrodniczej) zaproponowała w latach 90. XX w. A. Krzymowska-Kostrowicka (1995a), określając to zjawisko jako podróże, których zamiarem jest odwiedzenie obszarów cennych przyrodniczo w celach poznawczych, inspirujących i samorealizacyjnych, które nie naruszają integralności i bogactwa oraz bioróżnorodności odwiedzanych systemów przyrodniczych (ekosystemów, geosystemów, krajobrazów).

W myśl tak przedstawionej definicji, podstawą rozwoju turystyki przyrodniczej są naturalne lub tylko częściowo przekształcone przez człowieka walory przyrodnicze. Przyroda jest, w tym wypadku, źródłem rozwoju człowieka (turysty) jako autoteliczna wartość oddziałująca na jego osobowość. Definicja ta podkreśla „ekolo-

giczny” charakter ruchu turystycznego, co oznacza taką jego organizację, aby obecność turystów w naturalnym bądź seminaturalnym środowisku przyrodniczym nie prowadziła do istotnych i trwałych jego przeobrażeń.

Turystyka przyrodnicza jest zatem formą szeroko rozumianej turystyki poznawczej, w której głównym motywem uczestnictwa jednostki jest pragnienie doświadczenia kontaktu z naturalną bądź słabo przekształconą przyrodą, jej osobliwościami i zjawiskami, w celach poznawczych i samorealizacyjnych. Stanowi ona wyrażnie wyróżniającą się, z punktu widzenia motywacji turystycznej, kategorię ruchu turystycznego, którego podstawowymi cechami są:

a) kierowanie się przez turystów głównie potrzebami poznawczymi w stosunku do walorów przyrodniczych;

b) doświadczenie w kontakcie z obserwowanym obiektem bądź obiektami różnych wrażeń i przeżyć (np. estetycznych, emocjonalnych);

c) forma organizacyjna ruchu powinna być dostosowana do przyjętych zasad ochrony bioróżnorodności przyrodniczej odwiedzanego obszaru i nie naruszać jego integralności.

Jednym z podstawowych kryteriów wydzielenia tej formy turystyki w klasyfikacji ruchu turystycznego jest wyraźne odróżnienie wartości poznawczych walorów przyrodniczych od walorów wytworów działalności ludzkiej, które stanowią podstawę rozwoju turystyki kulturowej. Z kolei, nadrzędny w tym wypadku motyw poznawczy, odróżnia turystykę przyrodniczą od innych form turystyki realizowanych w środowisku przyrodniczym, np. z motywów wypoczynkowych (turystyka rekreacyjna). Nie można jednak wykluczać uprawiania niektórych form aktywnej rekreacji przy okazji wyjazdów poznawczych, jak np. w przypadku ekspedycji trekkingowych czy nurkowania w środowisku rafy koralowej. W praktyce bowiem, w trakcie podróży turystycznych jej uczestnicy realizują różne potrzeby i kierują się zazwyczaj więcej niż jednym motywem. Z tego też względu, do wydzielenia różnych kategorii ruchu turystycznego przyjmuje się w takich przypadkach kryterium głównego motywu wyjazdu (Kurek 2007; Warszńska 1999).

Uczestnictwo w wyjazdach w ramach turystyki przyrodniczej nierzadko wymaga także od uczestników posiadania specjalnych umiejętności posługiwania się sprzętem, np. wspinaczkowym, nurkowym czy górniczym, a także posiadania odpowiedniego zakresu wiedzy na temat poszczególnych elementów środowiska przyrodniczego oraz procesów jakie w nim zachodzą.

Turystyka przyrodnicza a ekoturystyka

Ważną kwestią w dyskusji terminologicznej jest rozróżnienie zakresu semantycznego i treści pojęć „turystyka przyrodnicza” i „ekoturystyka”. Idea ekoturystyki (ang. *ecotourism*; *eco-tourism*) pojawiła się w latach 80. XX w. niejako przy okazji dyskusji nad formułą nowego modelu turystyki, który w założeniu przeciwstawiano skomercjalizowanej turystyce masowej, głównie ze względu na jej negatywne

przyrodnicze i społeczno-gospodarcze konsekwencje. Ów proponowany alternatywny model rozwoju turystyki określono jako „turystyka alternatywna”, a ekoturystyka miała być jedną z jego propozycji (Cater, Lowman 1994). Nie wchodząc w szerszą dyskusję nad zróżnicowaniem zakresu pojmowania ekoturystyki w literaturze naukowej, warto przypomnieć, że w 1996 r. Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody (IUCN) przyjęła szerokie rozumienie tego pojęcia. Ekoturystykę zdefiniowano wówczas jako: *„odpowiedzialne pod względem ekologicznym podróże na obszary stosunkowo mało przekształcone przez człowieka, w celu podziwiania przyrody oraz wszystkich towarzyszących jej elementów kultury (dawnych i obecnych); podróże które lansują ochronę przyrody, mają niewielki negatywny wpływ na nią i przyczyniają się do aktywizacji społeczno-ekonomicznej miejscowych społeczności”*. Mimo że definicja ta nie została powszechnie przyjęta, a dyskusja nad jej treścią nadal jest prowadzona, to istnieje zgoda co do tego, że przedmiotem poznawczym ekoturystyki są zarówno wartości przyrodnicze, jak i kulturowe. Z tego też względu utożsamianie terminów „turystyka przyrodnicza” i „ekoturystyka” można uważać za niewłaściwe. Ponadto, jak już zaznaczono, sens ekoturystyki jest znacznie szerszy niż odnoszenie go jedynie do formy ruchu turystycznego wyróżnianej na podstawie kryterium motywacyjnego. W dobie obowiązującego paradygmatu zrównoważonego rozwoju, któremu podlega także turystyka, ekoturystykę można widzieć jako jeden z modeli turystyki zrównoważonej. Niestety, w praktyce – szczególnie w działalności marketingowej podmiotów turystycznych – obserwuje się dość swobodne posługiwanie się tymi terminami i brak ich rozróżniania.

Wartości poznawcze środowiska przyrodniczego

Walory dla turystyki przyrodniczej można odnieść do klasycznej struktury krajobrazu, na którą składają się jego stałe i zmienne elementy. Tak więc, można wskazać walory: litosfery, hydrosfery, atmosfery, pedosfery, fitosfery, zoosfery, które rozpatruje się w przypadku tej formy turystyki z punktu widzenia ich wartości poznawczej oraz przydatności dla celów samorealizacyjnych, kształceniowych, edukacyjnych w odniesieniu do uczestników ruchu.

Współcześnie, w geoekologicznym ujęciu środowiska przyrodniczego szczególną wartość dla turystyki przypisuje się jego cechom krajobrazowym (widokowym), w wymiarze konfiguracji przestrzennej elementów struktury przyrodniczej. Miarą konfiguracji przestrzennej środowiska przyrodniczego jest stopień zróżnicowania i rozczłonkowania jednostek strukturalnych, tworzących określone układy rzeźby, roślinności, zbiorników wodnych, cieków wraz z przebiegiem granic między nimi, nadające krajobrazowi (przestrzeni) swoistą kompozycję i fizjonomię. Na atrakcyjność krajobrazu dla turystyki mają wpływ także jego architektura, ład i harmonia (uporządkowanie) oraz estetyka (Richling, Solon 1998). Walory estetyczne (pejzażowe), tzw. *scenic quality* (Pietrzak 1998) oraz ich pozytywna ocena w procesie percepcji, stanowią współcześnie ważny czynnik pobudzający motywacje turystyczne (Kowalczyk 1992).

Wyjątkowymi predyspozycjami dla rozwoju tej formy turystyki cechują się różne, udostępniane dla ruchu turystycznego, obszarowe formy ochrony przyrody, w postaci parków narodowych, rezerwatów przyrody ożywionej i nieożywionej, obszarów chronionego krajobrazu lub innych form przyrody podlegających ochronie prawnej. W minionych kilku latach rozszerzono potencjalny zakres rozwoju tej formy turystyki także na inne tereny cenne przyrodniczo, a będące własnością prywatną, co m.in. jest efektem szybko rozwijającego się komercyjnego podejścia do tej formy turystyki.

Współczesne formy turystyki przyrodniczej

Z organizacyjnego punktu widzenia turystyka przyrodnicza może być uprawiana indywidualnie bądź w sposób zorganizowany. Może być zarówno spontanicznym ruchem miłośników przyrody lub przybierać formę turystycznych wyjazdów komercyjnych, organizowanych przez wyspecjalizowane biura podróży. Z ekonomicznego punktu widzenia turystyka przyrodnicza uznawana jest za niszową formę turystyki, jako tzw. turystyka specjalnych zainteresowań.

Szczególnym rodzajem turystyki przyrodniczej są podróże (wyprawy) florystyczne i faunistyczne, w celach obserwacji i podziwiania wyjątkowych lub rzadkich gatunków roślin i zwierząt w ich naturalnym środowisku (ang. *wildlife watching*). Częstymi „obiektami” obserwacji są: ptaki w ich siedliskach (ang. *birdwatching*), walenie (ang. *whalewatching*), delfiny, drapieżniki (np. wilki), borsuki, jelenie, motyle, a także rzadkie gatunki zwierząt, jak np. goryl górski (Rwanda), szympansy (Uganda), śnieżne leopardy (Indie, Nepal), bizona amerykańska (USA, Kanada), kangury, strusie i opopy (Australia). Bardzo ważne miejsce zajmuje także świat podwodny – szczególnie środowisko raf koralowych.

Z organizacyjnego punktu widzenia wyjazdy obserwacyjne nie trwają długo – zazwyczaj jeden lub dwa dni. Jednak w niektórych regionach świata, np. w Szkocji, w Australii i w Kanadzie, coraz większym zainteresowaniem wśród turystów cieszą się oferty kilkunastodniowych pobytów, w których obserwacje życia zwierząt łączy się z wypoczynkiem na „łonie natury” (*wildlife-watching holidays*). Turyści przebywają wówczas w odległych i trudnodostępnych rejonach, zakwaterowani w ruchomych przyczepach mieszkalnych lub w innych nietrwałych obiektach sezonowych.

Wyprawy obserwacyjne połączone są najczęściej z fotografowaniem dzikiej przyrody, co w literaturze podróżniczej i ofertach biur podróży przyjęło się określać mianem „*photo safari*”. Właśnie pragnienie fotografowania zjawisk przyrody stanowi jedną z istotnych pobudek uprawiania tej formy ruchu turystycznego. Trzeba w tym miejscu wskazać na istotną rolę, jaką odegrał rozwój nowoczesnych technologii fotograficznych i upowszechnianie fotografii cyfrowej dla wzrostu zainteresowania turystyką przyrodniczą. Zresztą wpływ tych czynników ma znac-

nie szersze konsekwencje również dla innych form ruchu turystycznego. W anglosaskiej terminologii turystycznej wykształciło się odrębne pojęcie dla podróży umotywowanych robieniem zdjęć jako *photographic tours*, a nawet *photographic tourism* (Palmer, Lester 2004).

Równoległe do form turystyki zorientowanej na podziwianie przyrody ożywionej rozwinęła się w latach 90. XX w. koncepcja geoturystyki. Geoturystyka stanowi jedną z form turystyki przyrodniczej, której głównym motywem podróży jest zwiedzanie i poznawanie obiektów przyrody nieożywionej. Są nimi różne formy skalne, powstałe w wyniku procesów geologicznych zachodzących na lub pod powierzchnią ziemi. Głównym celem wyjazdów geoturystycznych jest zwiedzanie miejsc o wyjątkowych wartościach poznawczych, określanych jako stanowiska geologiczne lub geostanowiska (Aleksandrowicz 2006), ich zespołów oraz procesów geologicznych. Od 1997 r. z inicjatywy UNESCO zaczęto tworzyć sieć geoparków, w których oprócz zabiegów mających na celu ich przystosowanie do ruchu turystycznego i promocji, prowadzi się także działania edukacyjne w zakresie nauk o Ziemi. Geoturystyka propagowana jest głównie przez przedstawicieli nauk geologicznych, miłośników geologii oraz osoby związane z górnictwem. Obszarami rozwoju tej formy turystyki są m.in.: masywy górskie, pustynie, wybrzeża morskie, kaniony, przełomy rzeczne, wulkany, wodospady, jaskinie, odsłonięcia skał i minerałów, itp. Oprócz obiektów naturalnych, geoturystyka rozwija się także na terenie zabytkowych obiektów techniki, związanych z przekształcaniem produktów geologicznych na cele gospodarcze, np. tereny górnicze, obiekty hydrotechniczne (Kurek 2007).

Przykładem podróży turystycznych, w których jednym z głównych motywów jest fotografowanie dzikiej przyrody, a w szczególności świata zwierząt jest „turystyczne safari”. Turystyczne wyjazdy safari są organizowane najczęściej do państw Afryki Wschodniej, Południowej, a obecnie także Środkowej. Celem tych podróży są przede wszystkim parki narodowe i rezerваты przyrody, gdzie stwarza się turystom warunki do obcowania z afrykańską przyrodą, „polowania z aparatem fotograficznym”, a także rzeczywistego polowania na zwierzynę łowną (ang. *tourist hunting* lub *hunting tourism*). Wyjazdy w ramach turystycznego safari, organizowane są przez wyspecjalizowane biura podróży i mogą przybierać różne formy: np. pieszych wędrówek z przewodnikiem, spływów kajakowych rzekami, przelotów samolotem nad terytoriami rezerwatów, przejazdów wynajętymi samochodami – najczęściej jeepami lub specjalnymi samochodami ciężarowymi przystosowanymi do warunków terenowych, a także przejazdów luksusowym pociągiem (tzw. *rovo rail*) z Kapsztadu w Republice Południowej Afryki aż do Dar Es Salaam w Tanzanii, oferowanych dla najbogatszych klientów. Współcześnie terminem „turystyczne safari” zaczęto także posługiwać się dla określania podróży po bezdrożach, w celu obserwacji przyrody na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych, położonych w innych częściach świata.

Dużym potencjałem dla rozwoju turystyki przyrodniczej dysponują obszary polarne. Dzięki rozwojowi środków transportu i sprzętu turystycznego, wyprawy na nieprzystajne dla człowieka obszary, położone poza kołami podbiegunowymi na-

bierają coraz większego znaczenia w światowym ruchu turystycznym. Za turystykę polarną (ang. *polar tourism, polar travel*) można uważać wszelkie podróże, których motywem jest odwiedzanie, podziwianie i korzystanie z walorów środowiska przyrodniczego obszarów polarnych oraz wszelkich przejawów życia i kultury ludów je zamieszkujących (Kurek 2007). W ramach turystyki polarnej można wyróżnić turystykę arktyczną (ang. *arctic tourism*) i turystykę antarktyczną (ang. *antarctic tourism*).

Typowo przyrodniczy charakter ma turystyka w obrębie i przy brzegach kontynentu antarktycznego. Turystyka antarktyczna ma przede wszystkim postać wypraw morskich, przybywających do wydzielonych odcinków wybrzeża, rzadziej przelotów na niskiej wysokości nad lądem. Z uwagi na ochronę przestrzeni Antarktydy, zapisaną w dokumentach Traktatu Antarktycznego, nie prowadzi się na jej terenie rozwoju infrastruktury turystycznej. Turyści po zwiedzeniu lądu powracają na pokłady statków. Według danych *International Association of Antarctica Tour Operators* – stowarzyszenia zajmującego się organizacją i monitorowaniem turystyki na obszarze Antarktydy – ruch turystyczny w 2006 r. wyniósł około 25 tys. osób i obejmował niewielkie fragmenty tego kontynentu. Główną atrakcją dla turystów stanowią krajobrazy lodowcowe i "przeżywanie" ich scenerii, a także obserwacja życia fauny, głównie fok, pingwinów i wielorybów.

Znacznie większe możliwości wykorzystania dla celów turystycznych oferują obszary polane położone na półkuli północnej. Są one znacznie lepiej dostępne, a dotarcie do nich nie jest tak kosztowne jak w przypadku Antarktydy. W północnej części Kanady, na Alasce, w północnej części Skandynawii i w północnej Rosji oprócz turystyki zorientowanej na poznawanie przyrody, dużą popularnością cieszą się także różne aktywne formy ruchu turystycznego, np. wyprawy w celu pokonywania lodowców, spływy kajakowe, nurkowanie, jazda na nartach lub snowboardzie. Przyrodnicze wyprawy trekkingowe organizowane są w celu obserwacji kolonii ptaków, morsów, reniferów, lisów, niedźwiedzi polarnych. Równoległe ze wzrostem zainteresowania wyjazdami turystycznymi na te obszary prowadzi się inwestycje w bazę turystyczną, np. na Spitsbergenie. Do szybkiego i masowego rozwoju turystyki w strefie arktycznej przyczynia się współcześnie także morską turystyką wycieczkowa.

Funkcje turystyki przyrodniczej a jej komercjalizacja

Przez funkcję turystyki rozumie się ogół oczekiwanych i rzeczywistych korzyści z rozwoju turystyki dla uczestników ruchu turystycznego oraz mieszkańców terenów przez nich odwiedzanych (Kurek 2007). Funkcje turystyki można rozpatrywać w wymiarze jednostkowym bądź społecznym (Przeclawski 1996). W kontekście relacji turysta–środowisko przyrodnicze trzeba pamiętać, że potrzeba kontaktu człowieka z przyrodą jest wrodzona, natomiast sposób tego kontaktu i charakter

korzyści, jakie zeń czerpie, są w dużym stopniu uwarunkowane kulturowo (Krzymowska-Kostrowicka 1995b).

Z punktu widzenia doświadczeń jednostkowych można oczekiwać, że bliski kontakt turysty z nieprzekształconą przez człowieka przyrodą i bezpośrednia obserwacja dzikich zwierząt w ich środowisku życia wzbogaci jego osobowość, zmieni jego postawę wobec ochrony przyrody, a także stanie się impulsem do poszerzania wiedzy. Oczekiwania te znajdują swój wyraz w rozwijaniu działalności edukacyjnej i informacyjnej w nawiązaniu do turystyki przyrodniczej.

Obserwacje ornitologiczne, botaniczne, dzikich ssaków, chronionych roślin stanowią potencjalnie skuteczne wsparcie szkolnych programów nauczania. Ważnym elementem edukacyjnym jest interpretacja dziedzictwa przyrodniczego, którą prowadzi się w specjalnie przygotowanych do tego celu obiektach (ang. *visitor center*) lub w wydzielonych strefach na obszarach chronionych, najczęściej w ramach działalności edukacyjnej parków narodowych czy parków krajobrazowych (np. ośrodki edukacji przyrodniczej, ekologicznej, rezerwaty pokazowe). Realizowanie kształceniowej funkcji turystyki na obszarach cennych przyrodniczo jest jednym z podstawowych zadań administracji obszarów chronionych zarówno w Polsce, jak i w wielu innych państwach na świecie. Można wręcz pokusić się o tezę, że w dobie dominacji kultury medialnej, konsumeryzmu i szumu informacyjnego, turystyka przyrodnicza w odniesieniu do szerokich grup społecznych, nie tylko do młodzieży, spełnia współcześnie społecznie ważne funkcje edukacyjne i kształtowania postaw, a także funkcje kulturotwórcze i etyczne.

W początkowym okresie turystyka przyrodnicza nie miała charakteru komercyjnego, była jedynie ruchem miłośników przyrody, a jej zasięg przestrzenny ograniczał się do obszarów cennych przyrodniczo, głównie parków narodowych. Dla niekomercyjnej grupy uczestników tej formy turystyki szczególną wartość stanowi przebywanie w naturalnym środowisku i bliski kontakt z przyrodą, nierzadko połączony ze zdobywaniem wiedzy na jej temat i obserwowaniem procesów w niej zachodzących. W wymiarze społecznym turystyka przyrodnicza może „łączyć” osoby świadome znaczenia naturalnego środowiska, zazwyczaj dobrze wykształcone i reprezentujące wysoki poziom świadomości ekologicznej. Z takiej społecznej postawy wynika także funkcja turystyki przyrodniczej odnosząca się do kwestii ochrony dziedzictwa przyrodniczego i rozwoju różnych jego form.

Współczesna przyrodnicza turystyka poznawcza nie jest jedynie formą ruchu turystycznego, w którym uczestniczą miłośnicy przyrody, młodzież szkolna czy osoby z zamiłowaniem fotograficznymi. W kontraście do oczekiwanych i rzeczywistych jej funkcji kształceniowych można dostrzec we współczesnej turystyce takie podróże przyrodnicze, które w swojej istocie nastawione są jedynie na zaspokojenie potrzeby ciekawości turystów, bez pogłębionej refleksji nad oglądanym obiektem lub obszarem. Postawy takie, w których wymiar aksjologiczny jest znacznie zredukowany, określa się w naukach humanistycznych, zajmujących się turystyką, jako „konsumpcja wzrokowa” (Podemski 2005). Za przejaw upowszechnienia komercyjnego podejścia do kwestii turystyki przy-

rodniczej można uznać także próby określania obszarów cennych przyrodniczo i obszarów prawnie chronionych w kategoriach atrakcji turystycznych (Wall-Reinius, Fredman 2007).

Komerccjalizacja turystyki przyrodniczej jest faktem i nieuchronną konsekwencją zachodzących przemian cywilizacyjnych. Podróże przyrodnicze (ang. *eco-tours*) – organizowane na świecie najczęściej pod „szyldem” ekoturystyki – stanowią obecnie coraz bardziej dochodową gałąź sektora turystycznego, którego roczne obroty osiągają wartość około jednego miliarda dolarów amerykańskich (Ryan, Page, Aicken 2005).

Zakończenie

Turystyka przyrodnicza odgrywa coraz bardziej znaczącą rolę we współczesnej turystyce. W przyszłości można oczekiwać szybkiego rozwoju tej formy ruchu turystycznego, bowiem postępującemu procesowi urbanizacji towarzyszył będzie stały wzrost społecznej i ekonomicznej wartości środowiska przyrodniczego. Niejako potwierdzeniem tego może być coraz większe zainteresowanie organizowaniem przyrodniczych wyjazdów poznawczych ze strony biur podróży. Popularyzacja turystyki przyrodniczej stwarza także szansę dla rozwoju przyrodniczych obszarów chronionych na świecie, szczególnie w krajach rozwijających się, o czym może przekonywać przykład niektórych państw afrykańskich. Duży potencjał tej formy turystyki tkwi także w jej aspektach edukacyjnych i kształceniowych, który przede wszystkim powinien być wykorzystany w szkolnych programach edukacyjnych.

W naukowych rozważaniach teoretycznych, szczególnie odnoszących się do klasyfikacji ruchu turystycznego pojęcie „turystyki przyrodniczej” można traktować jako tzw. termin parasolowy, obejmujący rozmaite formy organizacyjne podróży przyrodniczych oraz szczególne ich odmiany, ze względu na specyficzne zainteresowania uczestników ruchu w odniesieniu do walorów przyrodniczych (np. geoturystyka, turystyka ornitologiczna). Jako odrębna kategoria ruchu turystycznego, wydzielona ze względu na kryterium motywacyjne o charakterze poznawczym, turystyka przyrodnicza powinna posiadać odpowiednio wysoką rangę w systematyce pojęć turystycznych i równorzędną, tak już „uznaną”, turystyce kulturowej.

Literatura

- Alexandrowicz Z., 2006, *Geoparki — nowe wyzwanie dla ochrony dziedzictwa geologicznego*, Przegląd Geologiczny, 54, 1, 36-41.
- Cater E., Lowman G. (red.), 1994, *Ecotourism: a sustainable option?*, Published in Association with the Royal Geographical Society, Wiley, Chichester, New York.
- Kowalczyk A., 1992, *Badanie spostrzegania krajobrazu multisensorycznego – podstawą kształtowania obszarów rekreacyjnych*, Wyd. Uczelniane WSP, Bydgoszcz.

- Krzymowska-Kostrowicka A., 1995a, *Z problematyki badawczej zachowań turystyczno-rekreacyjnych w środowisku przyrodniczym*, *Turyzm*, 5, 2, 65-75.
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1997, *Geoekologia turystyki i wypoczynku*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Krzymowska-Kostrowicka, 1995b, *Zarys geoekologii rekreacji, tom II*, Uniw. Warszawski, Warszawa.
- Kurek W. (red.), 2007, *Turystyka*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Kurek W., 2004, *Turystyka na obszarach górskich. Wybrane zagadnienia*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków.
- Palmer C., Lester J.A., 2004, *Photographic tourism: shooting the innocuous making meaning of tourist photographic behaviour*, [w:] Novelli M. i in., *Niche tourism: contemporary issues, trends and cases*, Butterworth-Heinemann Ltd., Oxford, UK, 15-25.
- Pietrzak M., 1998, *Syntezy krajobrazowe – założenia, problemy, zastosowania*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Podemski K., 2005, *Socjologia podróży*, Uniw. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.
- Przeclawski K., 1996, *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków.
- Richling A., Solon J., 1994, *Ekologia krajobrazu*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Ryan C., Page S.J., Aicken M. (red.), 2005, *Taking tourism to the limits: Issues, concepts and managerial perspectives*, Elsevier, Oxford.
- Wall-Reinius S., Fredman P., 2007, *Protected areas as attractions*, *Annals of Tourism Research*, 34, 4, 839-854.
- Warszyńska J., 1999, *Główne problemy badawcze geografii turystyki*, *Turyzm*, 9, 1, 37-50.